

Далибор ЈОВАНОВСКИ

УДК: 94(497.7)„1903“:327(495)

ГРЧКИ РЕАКЦИИ ЗА ИЛИНДЕНСКОТО ВОСТАНИЕ***Кратка содржина***

Почетокот на Илинденското востание не предизвикало изненадување во Грција. Грчките политичари очекувале дека во османлиска Македонија ќе избие востание кое го организираа Македонската револуционерна организација, која Грците ја гледале како бугарска организација. Во текот на целото времетраење на востанието грчката влада преземала активности кои биле насочени против истото. Од друга страна и разните здруженија во Грција, слично како и владата, преземале дејства со кои го искажувале нивното противење на востанието.

Клучни зборови: ГРЦИЈА, РАЛИС, ИЛИНДЕНСКО ВОСТАНИЕ, МАКЕДОНИЈА, ЦЕНТРАЛЕН МАКЕДОНСКИ СИЛОГОС

Познатиот грчки историчар Спиридон Сфетас, во една своја статија посветена на грчките реакции околу Илинденското востание, забележал дека истото не ја изненадило владата на грчкиот премиер, Димитриос Ралис, ниту предизвикала паника во Атина.¹ Навистина, почетокот на востанието во Македонија не беше изненадување за Грците, кои цело време приложуваа разни протести и меморандуми до големите сили за тоа што се случувало во Македонија во времето пред востанието. Самите грчки дипломатски и владини претставници говореле за можни немири во Македонија. Грчкиот конзул во Битола, Кипреос, во еден од своите први извештаи до атинската влада за востанието дури тврди дека, непосредно пред самиот почеток на Востанието, една група селани, наводно, го информирала за денот кога ќе почне востанието. Тој го известил битолскиот Валија, но овој не презел никаква активност². Кипреос дава и детален преглед за првите востанички активности, иако истите сака да ги прикаже како ограничени³. Кога е во прашање дали Грците очекувале востание, добар показател е еден напис во атинскиот дневен лист, Емброс, од 21 јули

¹ Σπυρίδων Σφετας, Η πορεία του Ιλιντεν. Ο αντικύβλος της εξέγερσης του Ιλιντεν στην Ελλάδα και ο απαρχές της ενοπλης φάσης του Μακεδονικού αγώνα, *Μακεδονικός αγώνα, Έκατο χρόνια από τον θάνατο του Παύλου Μετα*, ΕΜΣ, Θεσσαλονίκη, 2007, σ. 75-76

² Οι απαρχές του μακεδονικού αγώνα, (1903–1904), Θεσσαλονίκη, 1996, ε. 2, Μοναστηρι, 24 ιουλίου 1903, σ. 73

³ Οι απαρχές, ε. 1, Μοναστηρι, 24 ιουλίου 1903, σ. 73

1903 година, каде се говори за подготовки за почеток на едно востание.⁴ Текстот е напишан врз база на извештаите на грчките конзули. Сепак, изненадување за Атина беше учеството на патријаршистите во востаничките акции. Кипреос ја известува владата во таа насока. Според него и албанфоните и влахофоните, мислејќи на патријаршистите, покажале добронамерност кон движењето не заради тоа што, според него, било бугарско, туку ослободително⁵. Тоа значи дека и патријаршисти кои не биле Македонци се вклучиле во востаничките редови или пак имале симпатии кон истото. Кипреос открил и една дилема со која, на почетокот, се соочила грчката страна. Имено, тој логично заклучува дека солидарноста со османлиските сили ќе го намали престижот на Грците, а отвореното вклучување во движењето ќе биде ризично⁶. Последната варијанта била наполно неприфатлива за влијателните фактори во Атина и грчките кругови во Османлиската држава.

Заради настаните во Македонија беше нормално да се очекува уште поголемо зближување помеѓу Атина и Цариград. Во османлиската престолнина престојувала грчка делегација која разговарала за можна посета на кралот Георгиос на Цариград. Наводно тие, исто така, требале да разговараат и за условите под кои би можела да биде потпишана воена конвенција помеѓу Грција и Османлиската држава во случај последната да влезе во војна со Бугарија⁷. Српскиот пратеник во Цариград по повод гласините за можноста за потпишување на воена конвенција помеѓу Атина и Цариград, саркастично забележал: "Среќа е за грчкиот образ што Турција имала можност на дело да ја оцени сета храброст и издржливост на грчката војска и заради тоа ни малку не се осудува да склучи сојуз со сограѓаните на Делијанис и Ралис"⁸. Овој коментар најдобро кажува какви биле можностите за склучување на воената конвенција, но односите помеѓу Атина и Цариград и натаму ќе стануваат се поблиски, барем во овој период.

Ако воената конвенција не можеше да се склучи или пак не беше предвидена, имаше Грци од кралството кои сакаа доброволно да пристапат во султановата војска. Една студентска делегација го посетила османлискиот амбасадор во Атина со барање до Саадедин-бег да бидат примени во редовите на османлиската војска⁹. Оваа постапка на грчките студенти беше пренесена и од османлискиот печат, но можеше да се прочита и во грчкиот, кој веќе не беше забранет да се продава во

⁴ Εμπρος, 21.7.1903, σ. 3

⁵ Οι απρχες, ε. 3, Μοναστηρι, 26 ιουλίου 1903, σ. 75

⁶ исто, с. 75-76

⁷ ДАРМ,м-455, Цариград, 9 август 1903, ПО, Ф-V. За можноста од судир на Портата со Бугарија говорел и великиот везир, Ферид-паша, во разговорот со грчкиот амбасадор во Цариград, кога станало збор за мерките што османлиската влада ги презела за задушвање на востанието, притоа жалејќи се за големите трошоци кои Портата морала да ги трпи од држење на големи воени сили на границата. (Ристо Поплазаров, Односот на кралството Грција и на Цариградската патријаршија спрема ВМРО и илинденското востание, *Илинден 1903*, Скопје, 1970, с. 141)

⁸ ДАРМ,м-455, цит. док, Цариград, 9 август 1903, ПО, Ф-V

⁹ V. Berard, *Pro Macedonia*, Paris, 1904 p. 193, f. 1

османлиската држава. Непосредно пред почетокот на Востанието, Портата донесе решение со кое било дозволено продавање на весници печатени во Грција¹⁰, кои од 1897 година беа забранети да се увезуваат и дистрибуираат.

Владата на премиерот Ралис, како што можеше да се очекува, покажуваше голема активност по прашањето на востанието. Тој, уште од самиот почеток, постојано се сретнуваше со амбасадорите на големите сили во Атина, изложувајќи им ги грчките погледи за настаните во Македонија, кои не ретко беа претерано негативни за македонското Илинденско востание. Ралис на средбата со британскиот пратеник во грчката престолнина ја изразил својата загриженост за ситуацијата во Македонија. Според него, грчкото население во немирната османлиска област било малтретирано и убивано како резултат на одбивањето на Грците да ги помогнат или пак да им се придружат на востаниците¹¹. Ралис имал подготвено, како што самиот истакнал, подолг список на насилни акти извршени врз Грците во Македонија. Грчката влада била во тешка позиција, бидејќи морала да биде воздржана иако сакала да им помогне на своите сонародници, истакнал грчкиот премиер¹². Искужувањето на Ралис се разликува од она на грчкиот конзул во Битола. Грчкиот пратеник во Лондон го посетил британското министерство за надворешни работи со цел исто така да говори за тешката положба на грчкото население кое, според него, броело скоро 800 000 луѓе¹³. Затоа големите сили требале да ја притиснат Портата да преземе ефективни мерки со цел да излезе на крај со востаниците.

Ралис во разговор со францускиот пратеник во Атина, нагласувајќи ја влошената позиција на Грците во Македонија, ја споменал можноста од граѓанска војна меѓу двата доминантни христијански елемента во Македонија, бидејќи Грците ќе морале да делуваат во самоодбрана¹⁴. Во Атина пристигнувале информации за напади на востаниците врз грчкото и патријаршиското население, без да бидат поштедени жените и децата, што предизвикувало негативни реакции. Се повеќе се истакнувала потребата за вооружување на патријаршистите во Македонија, а за таа цел се изјаснил и Централниот македонски силогос, но Ралис не ги одобрил овие барања, дури, според францускиот пратеник во Атина, му одржал лекција на претседателот на силогосот со која јасно му ставил до знаење дека нема да дозволи владата да биде вмешана во таа можност¹⁵. Реакцијата на Ралис е разбирлива. Нема никакво сомнение дека и тој размислувал во правец на вооружено делување. Видовме дека грчкиот амбасадор во Цариград му споменал на Султанот можност патријаршистите да добијат оружје за, како што било истакнато, самоодбрана. Сигурно е дека Грипарис предлогот до Абдул Хамид не го дал по сопствена иницијатива. Многу брзо и самиот

¹⁰ ДАРМ, фонд: Ј. Јовановиќ-Пижон, к-И, сиг. 1.17.1.21, Ристић-Каљевићу, Битољ, 28 јула 1903, пов. 505

¹¹ ДАРМ,м-423, Des Graz-Lansdowne, Athens, 11 august 1903, FO 32/745

¹² исто

¹³ ДАРМ,м-423, Lansdowne-Des Gratz, Foreign Office, 12 august 1903, FO 32/743

¹⁴ *Илинден во француските дипломатски документи*, Скопје, 1993, док. 22, Атина, 13 август 1903, с. 110

¹⁵ исто, док. 26, Атина, 14 август 1903, с. 118

Ралис ќе го истакне истиот предлог, но тој не сакал разните силогоси, барем во тој момент, да го водат зборот околу можното вооружување на патријаршистите. Во таа насока е и пишувањето на “Проја” од 11 август. Во неа се истакнува дека јавноста не треба да се посветува на митинзи и зборови, бидејќи веќе се покажала некорисноста од демонстрациите во минатото пред големите сили по прашањето на заштитата на националните интереси во Македонија¹⁶. Затоа тие прашања требало целосно да и бидат препуштени на владата. Советите за воена интервенција во Македонија, според авторот на статијата, не биле паметни, бидејќи тоа е работа на османлиската војска, додека елинизмот можел да дава само морална поддршка за спречување на бугарското движење. Лекцијата на Ралис дадена до претседателот на Централниот македонски силогос која претходно ја споменав имала и друга половина. Геројанис не разговарал со грчкиот премиер само за праќање на доброволци во Македонија, кои би се бореле на страна на османлиските сили против востаниците. Имено Централниот македонски силогос сакал да организира еден митинг во Атина и за тоа побарал дозвола од премиерот Ралис.¹⁷ Меѓутоа Ралис сметал дека таков митинг би бил контрапродуктивен. Геројанис немал каде и морал да го одложи митингот, но тоа предизвикало незадоволство кај членовите на комитетот.¹⁸

Ралис, иако настојувал да ја смири активноста на некои кругови во Грција, продолжил со постојаните жалби за позицијата на македонските Грци, но и од проширувањето на востаничките активности. Последново особено било загрижувачко за официјална Атина. Тој на британскиот пратеник му го посочил гратчето Гуменце како нов регион во кој биле проширени дејствата на востаниците со што судирите се приближувале до Солун¹⁹, а тоа сигурно не било посакувано во Атина. Востаниците, кои Ралис ги нарекувал разбојници и за кои тоа, според него, било единственото име кое можело да се употреби, делувале и во околината на Костур, град кој бил само неколку часа од границата со Грција. Целта на востаниците, според грчкиот премиер, било православно население и затоа истото морало да биде заштитено.²⁰ Ралис под православно население ги подразбирал патријаршистите.

Грката влада, во текот на целото времетраење на востанието, била во многу блиски контакти со османлискиот амбасадор во Атина. Ралис го советува султановиот пратеник, османлиската војска што побрзо да го задуши востанието, дури ја споменал и можноста грчката морнарица да и биде ставена на располагање на Портата ако оваа тоа го побара²¹. Ралис неколку дена претходно во разговорот со истиот пратеник ја споменал и можноста за вооружување на патријаршистите во Македонија како средство за нивна самоодбрана со што би се одбраниле од бугарските

¹⁶ ДАРМ,м-423, Des Graz-Lansdowne, Athens, 12 august 1903, FO 32/745

¹⁷ Σκριπ, 28.7.1903, σ. 3

¹⁸ Σκριп, 29.7.1903, σ.3

¹⁹ ДАРМ,м-423, Des Graz-Lansdowne, Athens, 14 august 1903, FO 32/745

²⁰ исто

²¹ *Турски документи за Илинденското востание од султанскиот фонд „Јилд’з“*, Архив на Македонија, Скопје, 1997, док. 78, Атина 16 август 1903, с. 86

банди.²² Грчкиот премиер во разговорот со султановиот амбасадор се задржал и на прашањето за наменување на христијански гувернер во Македонија, иницирано од Организацијата. Грчкиот премиер негативно се произнесол за таквата можност.²³ Сепак, Спиридон Левидис, секретар на грчката амбасада во Париз, тврдејќи пред францускиот министер за надворешни работи дека Грците го сочинуваат скоро целото христијанско население во Македонија, ја нагласил својата подготвеност да го прифати наменувањето на еден христијански гувернер во немирната област.²⁴ Грците, колку и да биле против реформите во Македонија и можноста таа да стане автономна, многу брзо се прилагодувале на развојот на настаните, дури во Атина пред востанието и се говорело за можноста еден грчки принц да биде на чело на Македонија како гувернер. Во текот на Илинденското востание се појавиле гласини за можноста принцот Георгиос да биде назначен за гувернер на Македонија.²⁵ Сепак, тоа не значи дека во Атина и навистина би се согласиле за автономна Македонија, а и во грчкиот печат по повод гласините за можноста принцот Георгиос да биде назначен за гувернер на Македонија се појавиле написи во кои било изразено сомнение околу споменатата можност.²⁶

Развојот на востанието, но и османлиските противудари почнале да ја ставаат атинската влада во малку незгодна позиција пред домашната јавност. Имено, со акциите на османлиските сили биле погодени и патријаршистите, како што беше случајот со гратчето Клисуре, кое беше населено претежно со влашко население и зеде учество во востанието. Заземањето на Клисуре од страна на османлиските сили беше проследено со репресалии, кои предизвикаа реакција на емигранти и поранешни жители на ова мало гратче, кои тогаш живееле во Атина. Тие одржале собир во грчката престолнина на кој избрале една делегација која требало да се сретне со грчкиот премиер со цел да побара од него да изврши притисок врз Портата и да го искаже своето незадоволство заради масакрот во Клисуре.²⁷ Како резултат на притисокот на, сигурно, влијателните жители на Клисуре, Ралис се сретнал со османлискиот пратеник во Атина со цел да го потсети на однесувањето на османлиските сили кон патријаршистите. Грчкиот премиер морал да делува, бидејќи ќе имал големи проблеми да и објасни на грчката јавност како пријателската османлиска војска вршела репресалии и врз патријаршистите во Македонија.

Настаните по заземањето на Крушево дополнително ќе предизвикаат проблеми за Ралис и проосманлиска политика на неговата влада. Според првичните информации во Крушево, како резултат на османлиското заземање на градот, најмногу настрадал делот во кој живеело влашкото население²⁸, кое во Атина беше

²² исто, док. 69, Атина 14 август 1903, с. 77

²³ исто

²⁴ *Илинден во француските дипломатски документи*, док. 28, Париз, 15 август 1903, с. 120.

²⁵ ДАРМ,м-455,-Kalyevitch, Athene, 15 аout 1903, ПО, Ф-V

²⁶ исто

²⁷ исто

²⁸ Д. Зографски, *Извештаи од 1903-1904 година на австриските претставници во Македонија*, Скопје, 1955, док. 20, Битола, 18 август 1903, с. 75

сметано за грчко. Ралис за уништувањето на градот ги обвинил востаниците, пред се заради извештаите на битолскиот конзул²⁹. Грчкиот премиер веднаш побарал од големите сили да бидат преземени мерки против востаниците. Но вистината била подруга. Затоа грчкиот премиер многу брзо ќе биде принуден да ги преиспита своите обвинувања на сметка на востаниците.

Илинденското востание, кое предизвика загриженост во Грција беше причина не само за засилено делување на постоечките силогоси, туку и за формирање на нови. Така непосредно по заземањето на Крушево во Атина бил формиран Комитет на Македонците со задача да ја информира европската јавност и дипломатија за своите гледишта. Комитетот бил создаден од емигранти од Македонија, приврзаници на Мегали идејата. Во него влегле: Спирос Зафирос од Солун, Томас Ставрос од Битола, Јоанис Басдекис од Мелник, Цистинопулос од Костур, Периклис Папанаум од Крушево и Теохарис Геројанис³⁰, кој веќе беше претседател на Централиот македонски силогос. Скоро истовремено бил формиран и Македонскиот силогос на чело со Ахилевс Маламидис, кој набргу бил заменет со Отон Русопулос, кој потекнувал од Богацко, Македонија³¹. Исто така во Атина беше создаден Комитетот за помош на Македонците³² под претседателство на атинскиот архиепископ Теоклитос, а членови на Комитетот биле: Јоанис Валаоритис, Димитриос Викелас, Марко Драгумис, Јоанис Кавтацоглу, Константинос Рактиван³³ и Георгиос Стрејт³⁴. Всушност во него членувале многу познати лица од грчкиот јавен живот. Овој комитет започнал со издавање на неделник на француски јазик "Bulletin d'Orient", кој ќе биде наменет да известува за Македонија³⁵, односно за тоа како Грците гледаат на настаните кои се случувале во оваа немирна османлиска област. Овие новоформирани здруженија веднаш ќе започнат со своите активности.

Додека Ралис и останатите грчки политичари постојано се жалеа и протестираа заради настаните во Македонија поврзани со Востанието, од Лондон пристигна една информација, која предизвика шок во Атина. Лордот Балфур во британскиот парламент, говорејќи за страдањата на населението во Македонија, изјавил: "Многу од нив се Бугари, неколку Грци и Романци"³⁶. Атинскиот печат жестоко реагирал и се свртел со своите коментари целосно против Балфур. Грчката влада исто така реагирала, но не со толкава жестокост. Премиерот Ралис побарал

²⁹ *Освободителната борба на Българите в Македония и Одринско 1902/1904*, София, 1978, док. 150, Скопие, 14 август 1903, с. 405

³⁰ K. Vakalopoulos, *Modern history of Maceodnia 1830-1912*, Thessaloniki, 1988 p. 183

³¹ Γεωργίου Θ. Λυριτζή, *Η Μακεδονικοί πατριωτικοί συλλογοί των Αθηνών στις παρανομες την μακεδονικού αγώνος*, Θεσσαλονίκη, 1983, σ. 33

³² Σ. Σφετας, *Η πορεία του Ιλιντεν. Ο αντικτύπος της εξέγερσης του Ιλιντεν στην Ελλάδα και ο απαρχές της ενοπλής φάσης του Μακεδονικού αγώνα*, σ. 79

³³ првиот грчки гувернер на Македонија по балканските војни

³⁴ Γεωργίου Θ. Λυριτζή, *Η Μακεδονικοί πατριωτικοί συλλογοί*, σ. 44

³⁵ Γεωργίου Μοδη, *Οι Μακεδονικός αγών και η νεότερη μακεδονική ιστορία*, Θεσσαλονίκη, 1967, σ. 222

³⁶ *Илинден во француските дипломатски документи*, док. 31, Атина, 22 август 1903, с. 137

од грчкиот пратеник во Лондон да го обезбеди целиот текст на говорот на Балфур, а министерството за надворешни работи издало инструкции за изработка на статистички податоци кои подоцна во вид на меморандум ќе им бидат предадени на британската, но и на владите на останатите големи сили³⁷. Исто така и Македонскиот силогос се ангажирал на Балфур да му испрати еден меморандум во кој се посочувале "правата на Грците во Македонија"³⁸. Колкава нервоза предизвикала изјавата на Балфур во Атина ни покажува и една карикатура објавена во весникот Скрип. Во едно основно училиште наставникот го прашал ученикот – Што е Македонија? Ученикот одговорил заоблен остров наспроти Пиринеите, на север од него е Њујорк, а на запад Антикитира, а негов главен град е Каиро. Браво, одговорил наставникот и го прашал ученикот-Како се викаш? Одговорот бил Балфур, премиер на Англија.³⁹ Лесно е да се забележи дека авторот на карикатурата сакал да прикаже дека Балфур, едноставно, не знаел што се случува во Македонија. Оваа изјава на Балфур се поклопи со еден друг настан во Патрас.

Македонскиот историчар Ристо Поплазаров пишува дека во градот Патрас бил организиран протест на кој говорел професорот Андреопулос, при што тој ја осудил проосманлиската позиција на владата на Ралис, а како солудија за решавање на македонското прашање предложил создавање на Македонска република⁴⁰. Поплазаров ова го напишал врз база на една информација од софискиот весник Автономија, Тоа го побуди нашиот интерес да побараме повеќе информации за овој настан. За таа цел ги користев атинските дневни весници Емброс и Скрип. Учесниците на митингот во Патрас решиле да испратат резолуција до владите на Франција, Велика Британија и Италија за да се одржи меѓународна конференција на која би се разгледала можноста дали би се создала Македонска Република.⁴¹ Овој митинг предизвикал бура во грчкиот печат, а по се изгледа и кај премиерот Ралис. Во Емброс било поставено прашањето зошто воопшто било дозволено одржувањето на овој митинг.⁴² Местото на градоначалникот на Патрас било загрозено, бидејќи се говорело за негово сменување. Владата, пак, според весниците сакала да забрани петицијата која била усвоена во Патрас, да биде доставена до владите во Париз, Лондон и Рим.⁴³ Премиерот Ралис настанот во Патрас пред новинарите го нарекол смешен со констатација дека е невозможно кога Бугарите бараат автономија за Македонија, Грците да бараат независна република.⁴⁴ Грчкиот премиер бил во право. Создавањето на македонска држава не било во плановите на грчките влади, а истото било во спротивност со нивните интереси. Оценката на Ралис дека митингот бил смешен не била осамена. Во подолгата телеграма до премиерот

³⁷ ДАРМ,м-423, Des Graz-Lansdowne, Athens, 20 august 1903, FO 32/745

³⁸ исто

³⁹ Скрип, 15.8.1903, с. 1

⁴⁰ Р. Поплазаров, *Односот на Кралството Грција и на Цариградската патријаршија*, с. 143

⁴¹ Емброс, 7.8.1903, с. 4;

⁴² Емброс, 8.8.1903, сс. 3

⁴³ исто

⁴⁴ Скрип, 8.8.1903, с. 3

Ралис, градоначалникот на Патрас, Буклакос, објаснил дека организаторите на митингот биле познати како смешни личности и затоа не сметал дека митингот бил толку важен за да биде забранет. Кога дознал за што се работи, веднаш побарал од началникот на полицијата да го спречи истиот.⁴⁵ Најдалеку отишол весникот Скрип. На првата страна од 10 август (ст.стил) на овој весник била нацртана една карикатура на која претседателот на Република Македонија им се обраќа на оние кои присуствувале на митингот.⁴⁶ На неа сите немаат глави или, поточно немаат мозок, кога барале таква работа. За разлика од оние кои го исмевале митингот, во весникот Емброс, се појавил еден коментар во кој се подвлекува опасноста од таквиот потег за грчките интереси.⁴⁷ Самиот факт што овој коментар се појавил на насловната страна на овој весник покажува колкава важност била дадена на овој митинг, иако бил мал и организиран од луѓе кои немале влијание во грчкото општество. Постоене на македонска држава не можело да биде прифатено. Инаку, за оваа тема, немам сретнато податоци во грчката историографија.

Освојувањето на Крушево и настаните поврзани со тоа не останале без реакција во грчката јавност. Во Атина на 15 август (ст.стил) бил одржан еден митинг кој бил организиран од страна на една група луѓе, приврзаници на грчката кауза, кои потекнувале од Македонија. Митингот бил најавен преку весници со цел да биде помасовен⁴⁸. Во најавата било напишано дека организаторите очекувале целиот народ во Атина да дојде на митингот.⁴⁹ Сепак масовноста не се остварила, бидејќи на собирот присуствувале помеѓу 100 и 200 луѓе⁵⁰, иако во весниците се пишувало за присуство на 5000 луѓе на митингот.⁵¹ Како и на други манифестации поврзани со Македонија, така и на овој митинг била усвоена резолуција⁵² во која се протестираше заради, како што се наведувало, фалсификуваните податоци на населението, пролевање на крвта на нивните браќа. Според оваа резолуција, Македонците, под кои се подразбирале Грци, досега не земале оружје во рака не сакајќи да го пореметат мирот во Европа, но во иднина, доколку ситуацијата продолжи да се развива како

⁴⁵ Емброс, 9.8.1903, σ.2

⁴⁶ Скрип, 7.8.1903, σ. 1

⁴⁷ Емброс, 9.8.1903, σ.1

⁴⁸ ДАРМ,м-423, Des Graz-Lansdowne, Athens, 31 august 1903, FO 32/745; Емброс, 15.8.1903, σ. 3

⁴⁹ Скрип, 13.8.1903, σ. 2

⁵⁰ ДАРМ,м-423, Des Graz-Lansdowne, Athens, 31 august 1903, FO 32/745; Емброс, 15.8.1903, σ. 3 (Британскиот претставник во Атина кога говорел за некои од македонските силогоси, потенцирал дека Централниот македонски силогос на Геројанис и Македонскиот силогос на Русопулос немале значајни личности од грчкиот политички живот. м-423, Des Graz-Lansdowne, Athens, 22 september 1903, FO 32/749)

⁵¹ Емброс, 16.8.1903, σ.2

⁵² Резолуцијата била потпишана од Томас Ставрос, професор од Битола, Спиридон Зафирос, студент од Солун, Јоанис Басдекис, трговец од Мелник, Наум Цистинопулос, трговец од Костур, Д. Лазоф, Јоанис Мандринос од Клисуре, Теохарис Геројанис и Николас Клинас, професор од Кожани. (исто)

и до тогаш, ќе биде земено и оружјето во рака⁵³. Резолуцијата не предизвикала некој посебен впечаток кај европските сили. Меѓутоа, одржувањето на овој митинг предизвикал силна реакција во некои грчки весници. Причината за таа реакција бил фактот што, според коментаторите, митингот и резолуцијата која била усвоена од страна на, според напишаното, Македонците, била прва и јавна демонстрација пред Европа за тоа што го правеле, според нив, Бугарите. Меѓутоа, мора да се напомене, дека авторот на статијата не очекувал дека ќе ја добијат симпатијата на Европа.⁵⁴ Организаторите на митингот ги посетиле странските амбасади со цел да им ја достават усвоената резолуција. Странските претставништва ја примиле резолуцијата, но руската амбасада одбила истата да ја прими, бидејќи немала никаква наредба од нејзината влада во врска со неа.⁵⁵ Претставниците на демонстрантите, откако не успеале да ја предадат резолуцијата на руската амбасада, заминале кај премиерот Ралис. Тој ги примил, а тие побарале од него резолуцијата да ја предаде на руската влада преку грчкиот амбасадор во Санкт Петербург, но Ралис тоа го одбил.⁵⁶ Тој ги посветувал телеграфски да ја испратат резолуцијата до руската влада.⁵⁷

Освен организирање на митинзи и помени, силогосите пишувале и меморандуми по прашањето на реформите во Македонија. Македонскиот силогос од Атина на 31 август објавил еден меморандум кој бил насловен како “Македонија и реформите”⁵⁸. Според авторите на овој меморандум, европските делови на Османлиската држава требале да се поделат на пет области-1. Албанија; 2. Епир; 3. провинцијата на Косово и Скопје, во која би влегле и делови од Македонија-Горна Џумаја, Разлог, Кичево, Прилеп и Тиквеш; 4. Тракија и Македонија-најголемиот дел од Битолскиот и Солунскиот вилает⁵⁹. На тој начин, според авторите, би се создале пет компактни целини кои би биле полесни за управување, а Македонија ќе биде лишена од, како што се наведува, неприродните додатоци. Самиот меморандум повторно поаѓа од грчките погледи за поделбата на Македонија. Така, во северна Македонија мнозинство биле Бугарите, во јужните делови Грците, додека централните делови биле со мешано население⁶⁰. Сите тие можеле да кохабитираат, бидејќи, сметале авторите, имале исти или слични обичаи, долго време живееле заедно и се развивале под скиптарот на Цариградската патријаршија. Во поглед на власта се наведувало дека Бугарите не смееле да ја земат целата власт во Македонија, а истото се однесува и на полицијата. Македонците, кои во меморандумот се третирали како Грци, биле заинтересирани за воведување на реформи со цел да се подобри управата, но идејата за реформи во трите вилаети како една целина би била погубна за македонските Грци,

⁵³ исто

⁵⁴ Емпрос, 17.8.1903, с.1

⁵⁵ Исто, с.2

⁵⁶ исто

⁵⁷ исто

⁵⁸ ДАРМ,м-423, Memorandum of the Macedonian syllogos in Athens-Macedonia and the reforms, FO 32/745

⁵⁹ исто

⁶⁰ исто

се нагласува во меморандумот⁶¹. Според авторите на меморандумот, додавањето на Косовскиот вилает кон Солунскиот и Битолскиот било опасно и туѓо за Грците, кои можат да бидат асимилирани или пак истерани од Македонија. Предлогот на Силогосот за поделба на османлиските европски делови на пет области во кои едната би била Македонија, без нејзините северни делови, воопшто не е изненадувачки. Имено, во деловите кои би останале во областа Македонија, бројот на оние кои биле сметани за Грци би бил многу поголем од останатите, бидејќи во тие области приврзаниците на патријаршијата се уште биле многубројни.

Говорот на Балфур, како што видовме, предизвика силни реакции во Грција. Грчкото министерство за надворешни работи издаде инструкции за изработка на статистички преглед за составот на населението во Македонија. Прегледот, кој ги содржеше грчките видувања за составот на населението, беше експресно изработен. Грчкиот амбасадор во Лондон веќе на 2 септември го предал на британската влада меморандумот со статистичкиот преглед за составот на населението во Македонија. Според оваа грчка статистика, во Солунскиот вилает живееле 348 050 Грци, 205 886 Бугари, 425 574 муслимани и 60 770 Евреи. Во Битолскиот вилает имало 309 783 Грци, 174 000 Бугари, 344 766 муслимани, 13 600 Срби, 12 000 Романци и 4950 Евреи⁶². Воочлив е бројот на Грците во Македонија, како најдоминантен христијански елемент во Битолскиот и Солунскиот вилает. Целта беше да му се укаже на Балфур дека направил грешка, но и останатите европски сили да имаат предвид кој дел од христијаните во Македонија е најмногуброен.

Грчката влада и по падот на Крушево продолжила да одржува блиски односи со Партата на која, патем, и даваше информации за се што знаеше. Сепак гласините за насилствата на османлиските сили во Крушево се покажаа вистинити. Востаниците не беа тие кои го запалија градот, туку војските на султанот, кој во Атина беше сметан за близок сојузник. Ралис сега започнал да се жали кај британскиот амбасадор за постапките на Бахтијар-паша, кого дури го обвинил за соработка со, како што се изразил, Бугарите при нападот на Крушево, зошто според информациите со кои располагала грчката влада тие го напуштиле градот пред да почне нападот⁶³. Грците, според Ралис, иако излегле со бело знаме да ја дочекаат османлиската војска, сепак нивниот квартал бил уништен и ограбен. Грчкиот премиер побарал од британскиот пратеник да се заложи кај својата влада за потребата од спроведување на истрага за однесувањето на Бахтијар-паша и казнување на одговорните. Грчкиот премиер не пропуштил да нагласи дека барањето не значи и промена на односот на Грција кон нејзиниот сосед, туку истото произлегува од одговорноста кон соверниците во Македонија⁶⁴. Во Париз грчката влада испратила и статистичка информација за убиства и грабежите во Крушево со надеж дека францускиот министер за надворешни работи ќе биде трогнат од изложените свирепости, извршени на сметка на мирното

⁶¹ исто

⁶² ДАРМ,м-423, London, 2 september 1903, FO 32/749

⁶³ ДАРМ,м-423, Des Graz-Lansdowne, Athens, 4 september 1903, FO 32/745

⁶⁴ исто

население и ќе и нареди на својата амбасада во Цариград да се заложи за казнување на виновниците⁶⁵. Грчкиот пратеник во османлиската престолнина добил налог од Атина да делува и помеѓу амбасадорите на големите сили со цел истите да бидат запознати со незадоволството на грчката влада од настаните во Крушево, бидејќи се работи за припадници на Патријаршијата, а и јавното мислење е вознемирено⁶⁶. Грчкиот пратеник, на средбата со својот австриски колега, ја нагласил неопходноста од истрага и казнување на виновниците со цел Грците да не бидат поколебани во нивното дотогашно лојално држење. Тој исто како и Ралис подвлекол дека жалбата не значи промена на грчката политика кон Портата, која оди на заедничка соработка со Османлиската држава “против бугарската агитација”⁶⁷. Всушност грчката влада и не можеше да ја напушти проосманлиската политика, бидејќи во Македонија имаше ист интерес со Цариград, а протестите заради палењето на Крушево повеќе беа во функција на смирување на јавноста во Грција, која логично можеше да го постави прашањето за страдањето на патријаршистите и тоа токму од османлиската војска во која некои Грци сакаа да пристапат како доброволци. Султанот пак воопшто немаше намера да го казни Бахтијар-паша, кој успеа да го задуши востанието и со тоа беше победник во очите на муслиманите. Наместо да го казни Бахтијар-паша, како што бараше Атина, султанот го одликува својот офицер со орденот Мецидије од прв степен. Ралис по повод одликувањето на Бахтијар изрази чудење пред османлискиот пратеник, повторувајќи го негативниот одек во Атина и Грција по повод настаните во градот⁶⁸. Разурнувањето на Крушево во Атина беше шанса за делување на силосите и на владата на хуманитарен план со собирање на средства за помош на настраданите, кои ќе бидат употребени и за пропагандни цели. Самата грчка влада уште на 23 август го информира османлискиот пратеник во Атина за намерата да испрати сума на пари до оние жители на битолскиот регион на кои најмногу им била потребна помошта⁶⁹. Неколку недели по паѓањето на Крушево, новоформираниот комитет за помош на Македонците издаде апел во грчките весници за собирање на помош. Тогаш, според некои информации, биле собрани 153 517 драхми, вклучувајќи 400 британски фунти донирани од грчкиот крал, а како донатори се јавиле и Ралис и министерот за внатрешни работи Мавромихалис⁷⁰. Грчкиот конзул во Битола го посетил Крушево и штетите кои биле направени ги проценил на 150 000 драхми, но јавно не сакал да ги осуди Османлиите за истите⁷¹. Тој започнал да дистрибуира и поголеми суми на помош во градот⁷². Грчкиот конзул од Битола го посетил и Лерин и

⁶⁵ *Илинден во француските дипломатски документи*, док. 36, Париз, 4 септември 1903, с. 147

⁶⁶ Т. Томоски, *Документи од виенската архива за Македонија 1879-1903*, Скопје, 1955, док. 46, Цариград, 5 септември 1903, с. 160

⁶⁷ исто

⁶⁸ *Турски документи за Илинденското востание* док. 184, Атина, 19 септември 1903, с. 153

⁶⁹ исто, док. 98, Атина, 23 август 1903, с. 99

⁷⁰ ДАРМ,м-423, Des Graz-Lansdowne, Athens, 7 september 1903, FO 32/745

⁷¹ ДАРМ, фонд: Ј. Јовановиќ-Пижон, сиг. 1.17.1.25; Ристи-Каљеви-у, Битољ, 5 септември 1903, пов. 645

⁷² ДАРМ,м-426, McGregor-Graves, Monastir, 21 october 1903, FO 195/2157

други места каде имало тешко погодени патријаршисти, делејќи им парична помош и како што вели австрискиот конзул Крал-”веројатно да ги смири своите силно разочарани луѓе од крвавите докази на турското пријателство”⁷³. Во овој период во Атина биле многу активни и грчките комитети кои работеле на заштита на грчките интереси во Македонија. Тие сега работеле на прибирање на помош за настраданите во Македонија. Здружението Елинисмос одржало состанок на 11 август (ст.стил) на кој било решено да се доделат 2000 драхми за жртвите на бугарскиот терор во Македонија како прва помош.⁷⁴ Комитетот за помош на Македонците редовно објавувал во весниците колку средства собрал за настраданите Грци во оваа османлиска област. Па така во еден извештај, објавен во весникот Емброс од 19 август, било објавено дека Комитетот собрал над 50 000 драхми.⁷⁵

Освен собирањето на помош за настраданите патријаршисти во Македонија, силогосите во Атина имале и други активности. На 23 август бил најавен помен за жртвите во Македонија.⁷⁶ На 25 август во организација на Централниот македонски силогос во Атина бил одржан помен за, како што се нагласувало, убиените македонски браќа од бугарските бандити⁷⁷. На поменот присуствувале почесниот претседател на Силогосот, Песмацоглу, градоначалникот на Атина, претседателот на градскиот совет и др.

Грчката влада и понатаму ревносно следела се што се случува во и околу Македонија. Меѓу другото се следеле и пишувањата на европските весници, кои во најголем дел биле неповолни за Грција. Тоа секако пре-дизвикувало реакции на атинската влада. Ралис во разговор со британскиот пратеник изразил незадоволство од пишувањето на лондонски Тајмс за односите на Грција со Османлиската држава⁷⁸.

Предмет на реакции на грчката дипломатија беше и мемоарот на МРО. Метаксас, грчкиот амбасадор во Лондон, во разговорот со британскиот министер за надворешни работи, помеѓу другото, се задржал и на прашањето за наменување на христијански гувернер за цела Македонија, покренато со мемоарот на МРО. Според него, било неприфатливо да биде наменуван гувернер за целата област, бидејќи, како што се изразил, грчкото население преовладува во многу делови на Македонија, но би можело да се прифати наменување на повеќе гувернери според пропорционалната застапеност на населението⁷⁹. Предлогот за наменување на повеќе гувернери во Македонија се поклопува со едно размислување изнесено во атинскиот печат на крајот од 1902 година за поделба на Македонија на повеќе кантони врз база на националната припадност на населението.

⁷³ Д. Зографски, *Извештаи од 1903-1904 година на австриските претставници во Македонија*, док. 35, Битола, 6 септември 1903, с. 121

⁷⁴ Емброс, 13.8.1903, с.2

⁷⁵ Емброс, 19.8.1903, с.2

⁷⁶ Емброс, 23.8.1903, с.2

⁷⁷ Г. Λοριτζη, *Οι μακεδονική*, σ. 29–30

⁷⁸ ДАРМ,м-423, Des Graz-Lansdowne, Athens, 5 september 1903, FO 32/745

⁷⁹ ДАРМ,м-423, Lansdowne-Egerton, Foreign Office, 9 september 1903, FO 32/745

Грција, која толку вложи во настојувањето да се приближи кон Портата и која толку многу изгуби во својот углед пред европската јавност и дипломатија со проосманлиското однесување околу Македонија во втората половина на септември беше многу изненадена и загрижена од преговорите кои во Софија ги водеа Али Ферух-бег и генералот Рачо Петров. Официјална Атина се сомневала дека постои можност Бугарите да добијат нови концесии. Затоа грчката влада побрза да го изрази своето незадоволство до Портата, преку амбасадорот Грипарис, кој откако изредил се што Грција направила за Османлиската држава, побарал да се води сметка за лојалното и пријателско однесување на Грците и Грција⁸⁰. Според грчкиот амбасадор не може да се дозволи да се дадат концесии кои би биле штетни за грчкиот елемент “кој неоспорно претставува големо мнозинство на македонското население”⁸¹.

Грците, иако малку беа навредени од османлиското однесување, сепак имаа причини за задоволство. Востаниците, како што известувал Евгенијадис, иако не биле целосно уништени, не успеале да ги прошират своите дејства кон солунскиот вилает и на тој начин опасноста за патријаршистите престанала⁸². Задушувањето на востанието било причина за задоволство кај грчкиот премиер Ралис. Тој на британскиот пратеник му ја изразил својта среќа за изгледите за мир на Балканот⁸³. Според Ралис изгледа дека многу од лидерите на востаничкото движење ја напуштиле Македонија⁸⁴. Всушност грчкиот премиер знаеше дека многу од водечките личности на востанието се повлекле или се повлекуваат од Македонија.

Како Грците гледале на Илинденското востание, односно какво востание е тоа, кои се целите и кој стои зад него, најдобро, можеби, ни даваат одговор двајца грчки дипломати. Во интервјуте за весникот Емброс, објавено на 21 август (ст.стил), грчкиот конзул во Серес, Стурнарас, на прашањето на новинарот дали востанието во Македонија наскоро ќе биде задушено, едноставно одговорил дека во Македонија немало востание, ниту населението се кренало против владетелот.⁸⁵ Според него постоел само еден упад на бугарските разбојници и ништо повеќе. Поранешниот грчки премиер, Александрос Заимис, во едно свое интервју истакнал дека востанието не било автохтоно, туку поттикнато од бугарската влада и Панславистите.⁸⁶

Задушувањето на Илинденското востание ќе биде поволно за грчките интереси. МРО ќе биде погодена со неуспехот на востанието, а Грците ќе можат да пракаат чети кои би биле во состојба да се носат со оние на Организацијата. Ситуацијата во Македонија во периодот што следи ќе биде несносливо тешка за сите кои живеат во оваа османлиска област, но релативно поволна за грчките интереси.

⁸⁰ ДАРМ,м-455, Христић-МИД, Цариград, 24 септембра 1903, ПО, Ф-II, пов. 1010

⁸¹ исто

⁸² Οι απарχές, ε. 11, Θεσσαλονίκη, 27 Σεπτεμβρίου 1903, σ. 89–91

⁸³ ДАРМ,м-423, Egerton-Lansdowne, Athens, 15 october 1903, FO 32/745

⁸⁴ исто

⁸⁵ Емброс, 21.8.1903, σ.1

⁸⁶ исто, с.3

Грците тоа тшо го изгубија во војната со османлиската држава во 1897 година, после поразот на Илинденското востание ќе го надополнат.

Референци

Необјавен архивски материјал

Државен Архив на Република Македонија

Фонд: Јован Јовановиќ-Пижон

Микрофилмуван материјал:

м- 423; м-426; м-455

Објавен архивски материјал:

1. Д. Зографски, *Извештаи од 1903-1904 година на австриските претставници во Македонија*, Скопје, 1955
2. *Илинден во француските дипломатски документи*, Скопје, 1993
3. Οι απарχές του μαкеδονικού αγώνα, (1903–1904), Θεσσαλονίκη, 1996
4. *Турски документи за Илинденското востание од султанскиот фонд „Јилд’з“*, Архив на Македонија, Скопје, 1997
5. *Освободителната борба на Българите в Македония и Одринско 1902/1904*, София, 1978
6. Т. Томоски, *Документи од виенската архива за Македонија 1879-1903*, Скопје, 1955

Λιτερатура

V. Berard, *Pro Macedonia*, Paris, 1904

K. Vakalopoulos, *Modern history of Macedonia 1830-1912*, Thessaloniki, 1988

Γεωργίου Θ. Λυριτζή, *Η Μακεδονικοί πατριωτικοί συλλογοί των Αθηνών στις παρανομες την μακεδονικόν αγώνος*, Θεσσαλονίκη, 1983

Γεωργίου Μοδη, *Οι Μακεδονικός αγών και η νεότερη μακεδονική ιστορία*, Θεσσαλονίκη, 1967

Ристо Поплазаров, Односот на кралството Грција и на Цариградската патријаршија спрема ВМРО и илинденското востание, *Илинден 1903*, Скопје, 1970

Σπυρίδων Σφετας, Η πορεία του Ιλντεν. Ο αντικτύπος της εξέγερσης του Ιλντεν στην Ελλάδα και ο απαρχές της ενοπλής φάσης του Μακεδονικού αγώνα, *Μακεδονικός αγώνα, Εκατό χρόνια από τον θάνατο του Παύλου Μετα*, ΕΜΣ, Θεσσαλονίκη, 2007

Βесници:

Εμπρος

Σκριπ

Dalibor JOVANSKI

GREEK REACTIONS ON ILINDEN UPRISING

Summary

The start of the Ilinden Uprising in Ottoman Macedonia did not surprised the Greek political circles in Athens. The Greek politicians had a lot of informations about the situation in this restless Ottoman province. However, the uprising in Ottoman Macedonia did not correspond to the Greek interests in the region, having in mind, that Greeks had considered Macedonia as a part of their historic heritage. So, the reactions of the Greek politicians and different nationalist organizations were predictable.

Key words: GREECE, RALLIS, ILINDEN UPRISING, MACEDONIA, CENTRAL MACEDONIAN SYLLOGOS